

דף שבועי

בס"ד

פרשת ויגש, תשפ"ג, מספר 1501

מדוע המשיח מזרע יהודה?

דניאל ר' ברקוב

המשיח? התשובה טמונה ברגע שבו קיבל יהודה את ההחלטה ששינתה את חייו.

כשהוצאה תמר להישרף, היא שלחה ליהודה את העירבון שהפקיד בידה, והוכיחה לו כי הוא האחראי להריגתה. ברם, הדרך שבה עשתה זאת ראויה לציין. תמר לא גילתה בפומבי שיהודה הוא האב, אלא אפשרה לו לשתוק, גם במחיר מותה שלה, ובתוך כך אפשרה לסוד אבהותו של יהודה להתאדות בעשן ובלהבות.

יהודה עמד בפני החלטה קשה: האם יודה באבהותו? לא קשה לדמיין כמה הוא נקרע בתוכו. כמעט בכל תרבות ובכל תקופה היחס כלפי זונות הוא יחס של בוז, וגם יחסים בין חם לכלתו נחשבים למאוסים. תארו לעצמכם את הבושה של יהודה ואת הנידוי הצפוי לו על שפלתו הרתה לו, ואף פיתתה אותו בהסוואה של זונה. נראה היה עתה, שחייו שהגיעו לבור תחתיות הולכים להתדרדר עוד.

בהתחשב בעברו של יהודה, הייתה ההחלטה צריכה להיות קלה; הפתרון הפשוט ביותר היה לתת לתמר להישרף. תמר הציבה בפניו בעיה, ויהודה כבר היה מנוסה בהיפטרות מבן משפחה שהיה בעייתי בעיניו: יוסף. אך במקום זאת, יהודה קיבל את ההחלטה הקשה בחייו. באומרו "צִדְקָה מִנִּי" (בר' לח:כו) הוא הודה באשמה, הציל את תמר ממוות וקיבל עליו את השפלתו הפומבית.

הרגע הזה הפך לרגע מכריע עבורו. מכאן ואילך היה יהודה לאיש אחר. בהופעתו הבאה ניסה יהודה לשכנע את יעקב אביו לאפשר לבנימין להתלוות לאחיו במסעם למצרים לקניית מזון. יוסף הוא שציווה על הבאת בנימין, כשבאותו הזמן ראו האחים ביוסף רק משנה לפרעה, האחראי למאגרי המזון של מצרים. יהודה הצליח לשכנע את אביו, שחשש משליחת בנימין, באמצעות קבלת אחריות מלאה להשבתו של בנימין הביתה. כפי שראינו בסיפור של תמר, גם כאן קיבל עליו יהודה אחריות אישית, והסתכן בסיכון גדול. בפרשתנו, הבטחתו של יהודה עומדת במבחן. יוסף תכנן תחבולה לכליאת בנימין במצרים, ואז שוב עמד יהודה בפני החלטה קשה: האם יקריב את חירותו להצלת בנימין? הדמיון בין בנימין ליוסף הוסיף עוד הכבדה על החלטה. כמו יוסף, בנימין היה בנה של

כידוע, המשיח הוא מצאצאי דוד המלך, ודוד המלך הוא מצאצאי יהודה. מדוע דווקא מזרע יהודה? הסיפור על יהודה ועל המהפך שעשה מספק לנו תשובה.

אנו למדים לראשונה על אופיו של יהודה באמצעות יוסף. כמו אחיו, שנא גם יהודה את יוסף. התורה מתארת את עומק שנאת האחים ליוסף, שהגיעה לשיאה במזימתם להורגו. אמנם ראובן הצליח למנוע את הביצוע המידי של המזימה, אך הוא לא מחק אותה ממחשבתם. יהודה, לעומתו, שכנע אותם לנקוט דרך אחרת.

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אָחָיו מַה בָּצַע כִּי נִהְרַג אֶת אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ. לָכֵן וְנִמְכְּרֵנוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיִדְנֵנוּ אֶל תְּהִי בֹ כִי אָחִינוּ בְּשָׂרְנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אָחָיו. וַיַּעֲבְרוּ אֲנָשִׁים מִדִּינִים סַחְרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת יוֹסֵף מִצְרָיִמָּה (בר' לז:כו-כח).

אמנם יהודה לא תמך ברצח אחיו, אך לא היו לו נקיפות מצפון על מכירתו לחיי עבדות קשים (במקרה הטוב), ובוודאי לא על הרווח שהפיק מהעסקה. ואכן, כל אחד מהאחים השותפים למכירה הרוויח ממנה שני מטילי כסף. מעשהו הנורא של יהודה ביטל כל רגש של אחווה שאולי היה לו כלפי יוסף.

לאחר מכירת יוסף התדרדרו חייו של יהודה מטה מטה. ראשית, הוא איבד את הכבוד שרחשו לו אחיו. לאחר מכן נשא נערה כנענית מקומית לאישה – נישואין שמהם סלד אברהם. אחר כך מתו שני בניו בזה אחר זה, והוא סירב לתת את אלמנתם תמר לבנו השלישי בנישואי ייבום. אחרי שמתה אשתו הוא שכב עם תמר כלתו, כשהייתה במסווה של זונה, והיא הרתה לו. לאחר שלושה חודשים, כשנודע הריונה ושכניו האשימו אותה בזנות, נבעת יהודה והורה להוציאה להורג, בלי שהיה מודע לאחריותו להיריון.

חיי יהודה הגיעו לשפל. יהודה מכר את אחיו לעבדות, וכאילו לא די בכך, איבד כמעט את כל אשר היה טוב ומשמעותי בחייו. מכאן אנו שבים לשאלתנו הראשונה: מאיזו בחינה יהודה מתאים להיות אבי

* דניאל ר' ברקוב, גבעת שמואל.

ולאומה הישראלית. הלשון שיהודה השתמש בה בדברו על בנימין: "כִּי עֲבָדְךָ (יהודה) עָרַב אֶת הַנְּעָר" (בר' מד:לב) היא הלשון המשמשת את חכמינו באמרה התלמודית המוכרת: "שכל ישראל ערבים זה בזה" (בבלי, שבועות לט ע"א).

ייתכן כי ההיבט החשוב ביותר בגדלותו של יהודה הוא התשובה שעשה. אמנם גם אבות האומה מוצגים כבני אדם שטועים לעיתים, אך ככלל הם מתוארים כצדיקים גדולים. יהודה, לעומתם, עשה את אחד המעשים החמורים ביותר במוכרו את יוסף.

כאמור, דרכו של יהודה לתשובה התחילה בהחלטתו הגורלית לקבל עליו אחריות בסיפור של תמר, והגיעה לשיאה כאשר הציע להתחלף עם בנימין כדי להצילו, מצב הדומה למכירת יוסף. מדוע עניין זה חשוב במיוחד? הרמב"ם עוזר לנו להבין זאת באמצעות ההבחנה בין 'תשובה' לתשובה גמורה'. על 'תשובה גמורה' הוא כותב: "זה שבא לידו דבר שעבר בו, ואפשר בידו לעשות, ופירש ולא עשה מפני התשובה" (הלכות תשובה, פרק ב, הלכה א). יש להניח שכך היה הרמב"ם מגדיר את תשובתו של יהודה. בסיפור של בנימין, יהודה כבר אינו אותו האיש שמכר את יוסף. הוא טוב ממנו. ה' רצה לאפשר לאדם ולקין לעשות תשובה על מעשיהם, אך יהודה הראה לנו כיצד.

השאלות החשובות ששאל ה' את אדם ואת קין על קבלת אחריות נשאלו עשרים דורות לפני הופעתו של אברהם, היהודי הראשון. לפיכך יש לראות בהן לקח חשוב לא רק ליהודים אלא לאנושות כולה. אף שמסופר על יהודה בהקשר יהודי, הרלוונטיות של מעשיו היא אוניברסלית. יש בכך להעצים את חשיבות מעשיו ולהעניק להם משמעות אסכטולוגית.

מעשיו של יהודה גואלים הן את חטאיו של אדם, שבגינם הוגלתה האנושות מגן עדן, הן את חטאיו של קין, שהיו סימן למריבות האחים שהגדירו את האנושות מזמנם ואילך, ולכן יהודה ראוי להיות אבי המשיח. טמון בכך מסר של תקווה מופלאה. ה' אינו מצפה מאיתנו להיות מושלמים. למעשה, בדומה ליהודה, אנו יכולים להיות רחוקים משלמות. אולם ה' רוצה שנקבל אחריות על מעשינו, שנדאג לאחינו ולאחיותינו, וכאשר אנו טועים – שנעשה תשובה ונשתדל להשתפר. הסיפור של יהודה מלמד אותנו שלא רק שה' מאפשר לנו לעשות תשובה, אלא שבמעשה התשובה, אפילו הגרועים שבנו ירזו את ביאת הגואל. שנזכה לבואו במהרה בימינו אמן.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

רחל והבן האהוב על יעקב. למה שינהג יהודה עם בנימין אחרת מכפי שנהג עם יוסף?

אנו יודעים איך הסיפור מסתיים. יהודה התעמת עם יוסף באומץ ומתוך נכונות להקרבה, והציע את חירותו בתמורה לזו של בנימין. לאחר מכן קרה דבר מדהים. יוסף לא הצליח להתאפק ולהמשיך בתחבולה כמתוכנן, וגילה את זהותו לאחיו בסצנה מלאת רגש. האחים התפייסו זה עם זה, ומשפחת יעקב ירדה למצרים כדי להיתמך ביוסף בשנות הרעב. במצרים הם פרו ורבו, הן בהתחלה כשמצאו חן בעיני פרעה הן לאחר מכן כשנעשו עבדים. שם נהיו לעם ישראל, עם הבחירה של ה', שבסופו של דבר נגאל.

מעשיו של יהודה הביאו ליצירת העם היהודי, ומכאן שהשינוי שהתחולל בו השפיע השפעה רחבה מעבר להצלתם ההרואית של תמר ושל בנימין. בהקשר של ספר בראשית, יש במעשיו של יהודה מענה על שתי שאלות שהמתינו למענה הולם מאז ראשית האנושות.

השאלה הראשונה נוגעת לשאלת ה' את אדם הראשון: "הֲמֵן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לִבְלֹתִי אֲכַל מִמֶּנּוּ אֲכָלְתָּ?" (בר' ג:יא). אף שאדם הודה שאכל, הוא האשים את חוה בחטאו, ועירב גם את ה'! תשובתו הייתה: "הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִיא נָתַתָּה לִּי מִן הָעֵץ וְאָכַלְתִּי" (שם:יב). ואז שאל ה' את חוה, והיא ענתה בדומה לאדם והאשימה את הנחש. מדוע שאל ה' את אדם וחוה אם אכלו מעץ הדעת? הרי מובן שידע את התשובה?! ה' שאל אותם כדי לעודדם לקבל עליהם אחריות על מעשיהם ולעשות תשובה. במקום שבו אדם וחוה נכשלו – יהודה הצליח.

השאלה השנייה מגיעה מהדרשיח שבין ה' לקין. אחרי שרצח קין את הבל שאל אותו ה': "אֵי הֶבֶל אָחִיךָ?" (בר' ד:ט). תשובתו הידועה לשמצה הייתה: "הַשֹּׁמֵר אֶחָי אֲנִי?" (שם), וה' הגיב: "מָה עָשִׂיתָ? קוֹל דְּמֵי אֶחָיךָ צֶעֶקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה!" (שם:י). שוב, הרי לא היה לה' צורך לשאול על הבל, אך הוא רצה שקין יודה באחריותו לרצח אחיו ויעשה תשובה. בתגובת ה' לקין הוא מגנה את הרצח בזעם פואטי, ואולם אינו עונה על השאלה אם על קין להיות שומר אחיו.

ספר בראשית עוסק רבות במריבות בין אחים, חרף אזהרתו של ה' בתחילתו. נושא המריבות הוא אחד המקורות העיקריים למתח הדרמטי שבספר, ונבחן בכמה צירופים והקשרים. גם לאבות האומה היו מערכות יחסים בעייתיות עם אחיהם. אפילו מכירת יוסף הייתה עסק משפחתי: ישמעאל ומדין היו דודים גדולים של יוסף ושל אחיו. גם היחסים בין ער ואונן, בנו של יהודה, התאפיינו בהיעדר אחווה; אונן סירב להוליד ילד על שם אחיו באמצעות הייבום של תמר.

יהודה הוא ששם סוף לדינמיקה המשפחתית ההרסנית הזאת. בהצלתו את בנימין, על אף הסכנה לחייו, הוכיח יהודה חד-משמעית שאחים אכן שומרים האחד על השני. הפעם הבאה שבה אחים מופיעים במרכז הבמה התנ"כית היא כאשר ה' בוחר במשה להוציא את ישראל ממצרים, ובאהרון להיות לו לעזר. אף שלאהרון, האח הגדול, הייתה כל סיבה שבעולם לקנא במשה, הוא מילא את תפקידו נאמנה, ושני האחים פעלו בצוותא. מערכת היחסים שלהם שיקפה את הרוח שיהודה הבוגר הכניס למשפחת יעקב